

دفاع پیش‌دستانه

با بررسی فقهی و حقوقی شبهه‌های آن: مخازعات مسلحانه (جهاد)،
شُرور و عملیات انفجاری (استشهادی)

تالیف

محمد جواد آقاخان

www.ketab.ir

انتشارات دانشگاه امام صادق (علیه السلام)
تهران: بزرگراه شهید چمران،
پل مدیریت
تلفکس: ۸۸۳۷۰۱۴۲
صندوق پستی ۱۵۹-۱۴۶۵۵
E-mail: isu.press@yahoo.com
فروشگاه اینترنتی:
www.ketabesadiq.ir

فروشگاه امام صادق

دفاع پیش‌دستانه با حقوقی شیوه‌های آن: منازعات مسلحانه (جهاد)، ترور و عملیات انتحاری (استشهادی) ■ کی‌بیت: محمدجواد آقاباقری ■ ناشر: دانشگاه امام صادق (ع) ■ چاپ اول: ۱۳۹۳
قیمت: ۸۰۰۰۰ ریال ■ بستن: ۱۳۹۳ ■ چاپ و صحافی: زلال کوثر ■ شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۳۵۸-۷

همه حقوق محفوظ است. حقوق به ناشر است.

سرشناسه: آقاباقری، محمد - ۶۱ -
عنوان و نام پدیدآور: دفاع پیش‌دستانه با بررسی فقهی شیوه‌های آن:
منازعات مسلحانه (جهاد)، ترور و عملیات انتحاری (استشهادی) / محمدجواد آقاباقری،
مشخصات نشر: تهران: دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۳
مشخصات ظاهری: ۲۲۸ ص.
فروست: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع): (ع): ۵۵۳؛ حقوق: ۳۷
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۳۵۸-۷ ریال ۸۰۰۰۰
یادداشت: نمایه.
موضوع: دفاع مشروع (فقه)
موضوع: دفاع مشروع (حقوق)
موضوع: ترور
موضوع: ترور - جنبه‌های مذهبی - اسلام
موضوع: جهاد
شناسه افزوده: دانشگاه امام صادق (ع)
رده بندی کنگره: ۱۳۹۲ ص ۱۷ / ۱۹۶/۱ BNP
رده بندی دیویی: ۳۷ / ۳۹۷
شماره کتابشناسی ملی: ۳۳۹۵۵۷۱

فهرست مطالب

۱۱	سخن ناشر
۱۳	مقدمه
۱۷	فصل ۱. مبانی نظری پیش دستی در دفاع
۱۸	۱. مفهوم دفاع
۱۸	۱-۱. واژه شناسی
۲۱	۱-۲. مبنای دفاع
۲۲	۲. اوصاف و شرایط دفاع
۲۲	۲-۱. شرایط فقهی دفاع
۲۳	۲-۲. شرایط حقوقی دفاع
۲۷	۳. پیش دستی در دفاع
۲	۳-۱. مفهوم دفاع پیش دستانه
۲۸	۳-۱-۱. واژه شناسی
۲۹	۳-۱-۲. تفاوت پیش گیری و پیش دستی
۳۲	۳-۲. پیشینه‌ی پیش دستی در دفاع
۳۸	۳-۳. تحلیل فقهی حقوقی امکان پیش دستی در دفاع
۳۹	۳-۳-۱. دفاع پیش دستانه در وضعیت صلح

۴۰	۳-۳-۱. وقوع تجاوز در آینده
۴۳	۳-۳-۲. تجاوزی در شرف وقوع
۴۳	الف. دیدگاه حقوقی
۴۹	یک. ادله قائلین به غیرقانونی بودن دفاع قبل از وقوع تجاوز
۵۱	دو. تحلیل و بررسی آن
۵۴	ب. دیدگاه فقهی
۶۱	۳-۲. دفاع پیش‌دستانه در وضعیت اشغال نظامی
۶۴	جمع بند
۶۷	فصل ۲ رور
۶۹	۱. واژه شناسی تروریسم
۷۰	۲. معادل واژه‌ی تروریسم در فرهنگ و حقوق اسلامی
۷۰	۱-۲. فتک
۷۱	۲-۲. اغتیال
۷۲	۳-۲. ارهاب
۷۴	۳. مفهوم سیاسی و اجتماعی ترور
۷۸	۴. پیشینه ترور و تروریسم
۸۲	۵. موضع جامعه بین‌المللی نسبت به ترور و تروریسم
۸۲	۱-۵. اقدامات سازمان ملل متحد
۸۷	۲-۵. اقدامات ضد تروریستی شورای اروپا
۸۸	۱-۲-۵. قانون‌گذاری
۸۸	۱-۱-۲-۵. قوانین کلی مقابله با تروریسم
۸۸	۲-۱-۲-۵. قوانین مربوط به القاعده و طالبان
۸۹	۲-۲-۵. ساز و کار اجرایی
۸۹	۳-۲-۵. همکاری بین‌المللی
۹۰	۶. موضع دین اسلام نسبت به ترور
۹۱	۱-۶. دلایل اثبات تجویز ترور در اسلام و تحلیل آن
۹۱	۱-۱-۶. ادله فقهی تجویز ترور در اسلام

۹۱	۱-۱-۱-۶. شاهد قرآنی
۹۵	۲-۱-۱-۶. شاهد از سنت و سیره معصومین <small>علیهم السلام</small>
۹۵	الف. دستور پیامبر اکرم <small>صلی الله علیه و آله</small> در هنگام فتح مکه
۹۶	ب. ترورهای سازمان یافته یهودیان در صدر اسلام
۱۰۰	ج. عکس العمل امام صادق <small>علیه السلام</small> نسبت به ترور مخالفین
۱۰۱	یک. تعریف سبّ النبی
۱۰۱	دو. حکم سبّ النبی
۱۰۴	در ترور سبّ النبی توسط ابولؤلؤ و سکوت امیرالمؤمنین <small>علیه السلام</small>
۱۰۶	۱-۱-۶. سبّ النبی تاریخی تجویز ترور در اسلام
۱۰۶	۱-۲-۱-۶. سبّ النبی از نظر امامان رشدی توسط امام خمینی <small>علیه السلام</small>
۱۰۹	۲-۲-۱-۶. فتوای سبّ النبی و راجع به آن توسط آیت الله فاضل لنکرانی
۱۱۲	۲-۶. دلایل نفی تجویز ترور در اسلام
۱۱۵	۱-۲-۶. توجیه وسیله توسط هدف
۱۱۵	۱-۱-۲-۶. نظریه ماکیاولی
۱۱۷	۲-۱-۲-۶. رویکرد اسلام به توجیه سبّ النبی توسط هدف
۱۱۹	۲-۲-۶. جایگاه مکر، حيله و دروغ در اسلام
۱۲۰	۳-۲-۶. خشونت
۱۲۱	۱-۳-۲-۶. تعریف خشونت
۱۲۲	۲-۳-۲-۶. اقسام خشونت
۱۲۳	۳-۳-۲-۶. مغالطه مخالفان در انتساب خشونت به اسلام
۱۲۷	۴-۲-۶. محاربه در اسلام
۱۲۷	۱-۴-۲-۶. مفهوم محاربه
۱۲۷	۲-۴-۲-۶. رابطه محاربه و ترور
۱۲۹	جمع بندی
۱۳۱	فصل ۳. علمیات انتحاری (استشادی)
۱۳۵	۱. واژه شناسی انتحار
۱۳۷	۲. واژه شناسی استشهاد

- ۱۳۸..... ۳. مفهوم عملیات استشهدادی
- ۱۳۹..... ۴. تفاوت انتحار و استشهداد
- ۱۴۰..... ۴-۱. تفاوت فقهی انتحار و استشهداد
- ۱۴۱..... ۴-۲. تفاوت حقوقی انتحار و استشهداد
- ۱۴۳..... ۵. پیشینه عملیات انتحاری (استشهدادی)
- ۱۴۳..... ۵-۲. پیشینه عملیات انتحاری
- ۱۴۵..... ۲-۲. پیشینه عملیات استشهدادی
- ۱۴۶..... ۵-۲-۱. المؤمنین عليهم السلام و ليله الميit
- ۱۴۶..... ۵-۲-۲. امام حسين عليه السلام و عاشورا
- ۱۴۷..... ۵-۲-۲. ديدگاه فقهاء اماميه
- ۱۴۷..... ۵-۲-۳-۱. ديدگاه فقهاء اماميه
- ۱۴۹..... ۵-۲-۳-۲. ديدگاه فقهاء اماميه
- ۱۵۰..... ۵-۲-۳-۳. ديدگاه فقهاء اماميه
- ۱۵۱..... ۶. ميزان تأثير عمليات استشهداد
- ۱۵۲..... ۷. ديدگاه فقه اماميه نسبت به عمليات استشهداد
- ۱۵۲..... ۷-۱. شرايط جواز ارتكاب اين عمليات
- ۱۵۳..... ۷-۱-۱. دفاع از اسلام و مسلمين متوقف بر آن شدن
- ۱۵۳..... ۷-۱-۲. با اجازه حاكم شرع انجام شود
- ۱۵۴..... ۷-۱-۳. افراد بي گناه كشته نشوند
- ۱۵۵..... ۷-۲. ترس
- ۱۵۵..... ۷-۲-۱. مفهوم ترس
- ۱۵۷..... ۷-۲-۲. اقوال فقهاء شيعه درباره ترس
- ۱۶۲..... ۷-۳. دليل جواز ارتكاب
- ۱۶۳..... ۷-۴. فتاوى فقهاء معاصر اسلام در خصوص عمليات استشهدادى
- ۱۶۷..... جمع‌بندي
- ۱۶۹..... فصل ۴. منازعات سلماذ (جماذ)
- ۱۶۹..... ۱. جايگاه جنگ در حقوق بين الملل

۱۷۰	۱-۱. مفهوم توسل به زور
۱۷۱	۲-۱. موضع حقوق بین‌الملل نسبت به منازعات مسلحانه
۱۷۳	۳-۱. استثنائات اصل عدم توسل به زور
۱۷۶	۲. دیدگاه فقه امامیه نسبت به جهاد
۱۷۷	۱-۲. مفهوم جهاد
۱۷۷	۱-۱. واژه شناسی
۱۷۷	۲-۲. تعریف اصطلاحی
۱۷۹	۲-۲. فضیلت جهاد در اسلام
۱۷۹	۲-۲-۱. قرآن
۱۷۹	۲-۲-۱-۱. زندگی‌نادر جان مجاهدان
۱۷۹	۲-۲-۲-۲. تجارت با اسیران
۱۸۰	۲-۲-۲-۳. پاداش لشکر کوچک و بزرگ مجاهدان
۱۸۰	۲-۲-۲-۴. برتری مجاهدان در مردان
۱۸۱	۲-۲-۲-۵. جاودانگی شهیدان
۱۸۱	۲-۲-۲. در روایات
۱۸۲	۲-۳. علت تشریع حکم جهاد در اسلام
۱۸۴	۲-۴. جهاد دفاعی و ابتدائی
۱۸۶	۲-۴-۱. حفظ حقوق یکدیگر
۱۸۷	۲-۴-۲. عامل حیات انسانی
۱۸۸	۲-۴-۳. مانع حیات انسانی
۱۸۸	۲-۴-۴. مدافعان حقوق بشر
۱۹۱	۲-۵. آیات جهاد در قرآن کریم
۱۹۱	۲-۵-۱. آیات مطلق
۱۹۱	۲-۵-۲. آیات مقید
۱۹۲	۲-۵-۳. آیاتی که می‌فرماید دعوت اسلام اجباری نیست
۱۹۳	۲-۵-۴. آیات صلح طلبانه
۱۹۵	جمع‌بندی

۱۹۷.....	فصل ۵. نتیجه‌گیری
۲۰۳.....	منابع و مأخذ
۲۰۳.....	کتاب
۲۱۲.....	نشریات
۲۱۴.....	اینترنت
۲۱۵.....	سایه

www.ketab.ir

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»
وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
فَضَّلَنَا عَلَيَّ كَثِيرًا مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ
(قرآن کریم، سوره مبارکه النمل، آیه شریفه ۱۵)

سخن ناشر

فلسفه وجودی دانشگاه امام صادق علیه السلام که از سوی ریاست دانشگاه به کرات مورد توجه قرار گرفته، تریبون نیروی انسانی‌ای متعهد، باتقوا و کارآمد در عرصه عمل و نظر است تا از منظر رقیق دانشگاه بتواند نقش اساسی خود را در سطح راهبردی به انجام رساند. از این حیث «تربیت» را می‌توان به‌عنوان پایه‌ای محوری یاد نمود که وظایف و کارویژه‌های دانشگاه، در چارچوب این معنا می‌آید؛ زیرا که «علم» بدون «تزکیه» بیش از آنکه ابزاری در مسیر تعالی و انجام امور جامعه باشد، عاملی مشکل‌ساز خواهد بود که سازمان و هویت جامعه را متأثر و دگرگون می‌سازد.

از سوی دیگر «سیاست‌ها» تابع اصول و مبادی علمی هستند و نمی‌توان منکر این تجربه تاریخی شد که استواری و کارآمدی سیاست‌ها در گرو انجام پژوهش‌های علمی و به‌رمندی از نتایج آنهاست. از این منظر، پیشگامان عرصه علم و پژوهش، راهبران اصلی جریان‌های فکری و اجرایی به‌حساب می‌آیند و نمی‌توان آینده درخشانی را بدون توانایی‌های علمی - پژوهشی رقم زد و سخن از «مرجعیت علمی» در واقع پاسخ‌گویی به این نیاز بنیادین است.

دانشگاه امام صادق علیه السلام در واقع یک الگوی عملی برای تحقق ایده دانشگاه اسلامی در شرایط جهان معاصر است. الگویی که هم اکنون ثمرات نیکوی آن در فضای ملی و بین‌المللی قابل مشاهده است. طبعاً آنچه حاصل آمده محصول نیت خالصانه و جهاد علمی مستمر مجموعه بنیانگذاران و دانش‌آموختگان این نهاد است که امید می‌رود با اتکاء به تأییدات الهی و تلاش همه‌جانبه اساتید، دانشجویان و مدیران دانشگاه، بتواند به مرجعی تمام عیار در گستره جهانی تبدیل گردد.

معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه السلام با توجه به شرایط، امکانات و نیازهای علمی کشور در مقطع کنونی با طرحی جامع نسبت به معرفی دستاوردهای پژوهشی دانشگاه، ارزیابی سازمانی - کارکردی آن‌ها و بالاخره تحلیل شرایط علمی کشور اقدام نموده که نتایج این پژوهش‌ها در قالب کتاب، گزارش، نشریات علمی ... تدوین و علاقه‌مندان می‌گردد. هدف از این اقدام - ضمن قدردانی از تلاش‌های خالصانه تمام کسانی که با آرمان و اندیشه‌ای بزرگ و ادعایی اندک در این راه پیمانه نهادند - درک کاستی‌ها و اصلاح آنها است تا از این طریق زمینه پرورش نسل جوان و علاقه‌مند به طی این طریق نیز فراهم گردد؛ هدفی بزرگ که در نهایت به سعیت مکتب علمی امام صادق علیه السلام را در گستره بین‌المللی به همراه خود دست (ان‌شاءالله)

ولله الحمد

معاونت پژوهشی دانشگاه

مقدمه

دفاع مشروع یکی از حقوق مسلم در نظام‌های حقوقی دنیا و نیز حقوق بین‌الملل کیفری می‌باشد. علم که فرصت بزه‌کاران را برای ارتکاب بزه که قصد انجام آن را به دور از چشم قدرت دولت و یا شورای امنیت دارند می‌ستاند و استمرار و تسلط آن را بیشتر هرگونه اختلال در آن، مورد حراست قرار می‌دهد و لذا موجب ارتکان و امنیت جامعه می‌گردد.

اجرای این حق در مقام پیش‌گیری با تعبیر اصطلاح "دفاع پیش‌دستانه"، از مفاهیم نوظهور و مورد توسل بسیاری از کشورها برای توجیه اقدامات مسلحانه خود می‌باشد.

شیوه‌ای که به دنبال برخی مصادیق صورت گرفته در عرف بین‌الملل مطرح شد. برخی از کشورها، تجاوزها و لشکرکشی‌ها و تاخت‌و‌تازها را که صورت می‌دادند با توجیه حق پیش‌دستی در دفاع بیان می‌داشتند. لذا در پی حق ذاتی و البته قانونی دفاع مشروع، شکل خاص آن به نام دفاع پیش‌دستی مورد توجه و استفاده قرار گرفت.

اوج توسل به این شیوه پیش‌دستی در پی حوادث مشکوک ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ بود که منشأ بسیاری از کشتارها و خونریزی‌ها در منطقه خاورمیانه گردید.

طریقی که از سویی به‌عنوان یک حق قلمداد شده‌است و از سویی دیگر به‌عنوان انحرافی از اصول و نقض قوانین، مورد اعتراض واقع می‌گردد.

آنچه که در این پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرد جایگاه دفاع پیش‌دستانه در فقه امامیه و حقوق کیفری بین‌المللی خواهد بود که منجر به یافتن پاسخی در برابر امکان یا عدم امکان بکارگیری چنین اقدامی از لحاظ دو حوزه مذکور می‌گردد.

در خصوص شیوه‌های دفاع پیش‌دستانه، یعنی طرق تدافعی که یک کشور در مقام پیش‌دستی در دفاع می‌تواند از آنها بهره‌گیرد، سه مصداق بارز و رایج آن نیز یعنی منازعات مسلحانه (جهاد)، ترور و عملیات انتحاری (استشهادی) مورد تحلیل و بررسی فقهی و حقوقی تحت فصول جداگانه‌ای قرار خواهد گرفت. مورد اول شیوه‌ای تمام‌عیار و علنی بوده و لوازمی همچون جنگ برای آن اجتناب‌ناپذیر است، اما دو مورد دیگر از طریق سازماندهی در توسط دولت صورت می‌گیرد.

در مورد مورد دوم، امامیه که برای تحلیل موضوع در نظر گرفته شده است، منظور از مفهوم اصطلاحی متداول آن می‌باشد. صاحب "معالم" این معنای اصطلاحی را اینگونه بیان می‌کند:

"فقه در اصطلاح، عبارتست از علم به احکام شرعی فرعی از روی منابع و ادله تفصیلی آن."^۱

حوزه محدودتر و تخصصی‌تر آن، فقه امامیه بوده است که منابع و ادله آن نیز متفاوت با فقه اهل سنت می‌باشد. اما این استدلالات فقهی در این تحقیق محدود به فقه امامیه خواهد شد و از ذکر آن اهل سنت اگرچه در مباحثی چون عملیات استشهادی وافر است، خودداری می‌گردد.

نکته دیگر در خصوص وصف پیش‌دستانه در عنوان تحقیق است که به دلیل قرابت معنایی و استعمالی آن با وصف پیش‌گیرانه، در لغوی و ارتباط موضوعی آنها با تحقیق، بررسی و تحلیل شد. و این نتیجه دست‌آمد که پیش‌گیری متضمن یک فاصله‌ی زمانی و به دور از فوریت، با حادثه

۱. و فی الاصطلاح هو العلم بالاحکام الشرعیه الفرعیه عن ادلتها التفصیلیه (ابن شهید ثانی، حسن،

متحمل الوقوع در آینده است ولی این فاصله‌ی زمانی در پیش‌دستی نبوده و فوریت آن محسوس است لذا وصف پیش‌دستانه برای دفاع برگزیده شد که البته تفصیل معانی لغوی و اصطلاحی هر یک از آنها و اختلاف و قرابت معنایی با موضوع تحقیق، در فصل مربوطه خواهد آمد.

اختلاف معنایی که در نظریه‌ها، کتب، بحث‌ها و تفاسیر صورت گرفته در این موضوع، مغفول مانده است و غالباً دفاع پیش‌دستانه و پیش‌گیرانه را مترادف فرض کردند. از این رو توجه به این نکته ظریف جهت راه‌گشایی و کشف تامل دست مدنظر قرار گرفت.

در خصوص منابع مورد استناد علی‌رغم کمبود آن خصوصاً در قسمت مبانی که پیش از این در متن موضوع است، از آن جا که خواسته نشد آیه ۱۸۸ سوره مبارکه بقره قرار شامل حال شود، نُحْيُونَ أَنْ تُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا، تمامی مطالب ارجاسی، نقل قول‌ها و احادیث، مورد دقت، مطالعه و بررسی از منابع اصلی قرار گرفته است.

همچنین به جهت رعایت سادگی و زیادمتن از ذکر عبارات عربی (غیر از آیات) و انگلیسی در متن اصلی خودداری شده و البته بدلیل لزوم وجود آن در کنار ترجمه، در پاورقی صفحات قرار داده شده است.

در پایان وظیفه خود می‌دانم از اساتید ارجمند و بزرگواری که وقت خود را در اختیار بنده قرار دادند و از محضرشان کسب فیض نمودم، تشکر کنم خصوصاً دانشمند فرزانه جناب حجت الاسلام قرائنی که تالیف گرانقدر جناب آقای دکتر کوشا و جناب آقای حجت الاسلام دسرعلینی، امید است این تحقیق که به لطف خدا پیش رفت بتواند راهگشای آینده و مقدمه‌ای برای تحقیقات تکمیلی توسط محققین گرامی باشد.

و من الله التوفيق

محمد جواد آقاباقری

محرم الحرام ۱۴۳۳ ه. ق.

m.j.aghabagheri@gmail.com